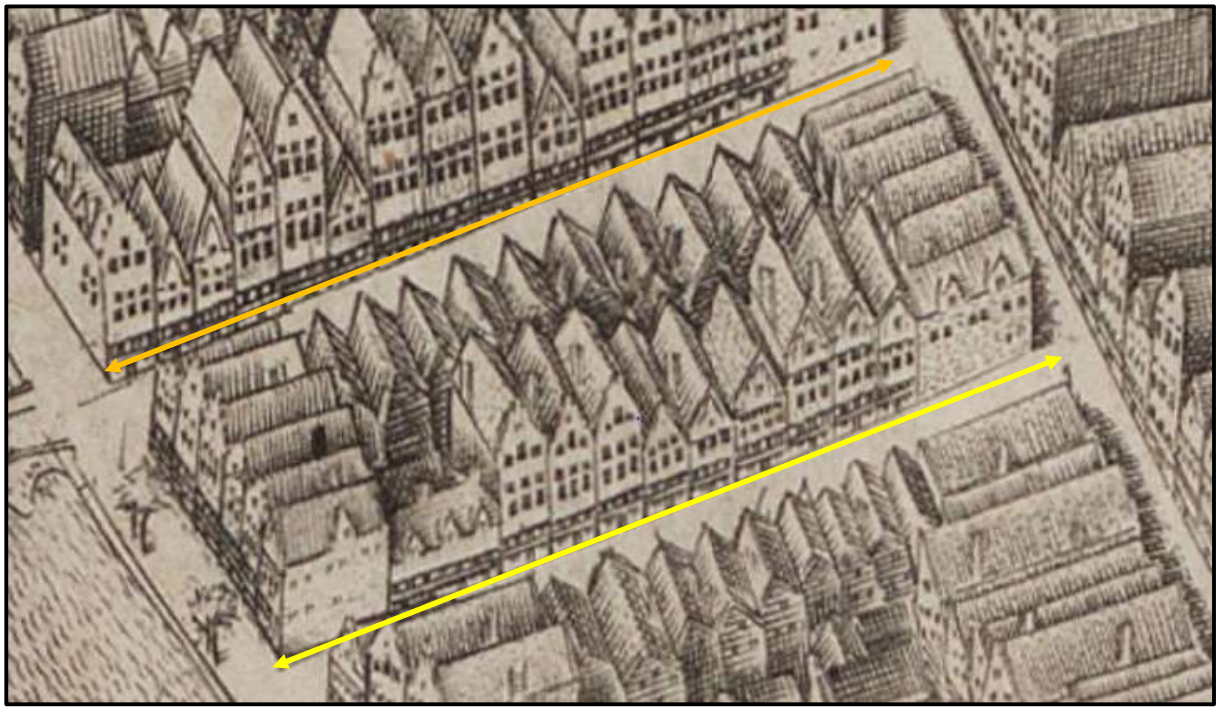
Heintje Hoeksteeg, stedenbouwkundige context

De benaming Heintje Hoek*steeg* doet geen recht aan de historisch stedenbouwkundige betekenis van de straat. De benaming 'steeg' lijkt te duiden op een onbeduidende verbinding, maar in feite is de Heintje Hoeksteeg een Middeleeuwse oost-westverbinding op hetzelfde niveau als de andere dwarsstraten tussen Warmoesstraat (Kerkstraat) en Oudezijds Achterburgwal. Etymologisch komt de naam steeg van stijgen, dus in opwaartse richting van de dijk. Straat is verwant aan bestrating, maar vooralsnog is het niet duidelijk waarom beide benamingen naast elkaar voorkomen. Er is geen correlatie met de locatie van bruggen, evenmin met de straatbreedtes.[1]

Hoe het ook zij, de doorgaande straten en stegen in middeleeuws Amsterdam waren van gelijkwaardig niveau en intensief bewoond, waarbij de individuele woonhuizen de noklijn overwegend haaks op de straat hadden. De inpandige (doodlopende) stegen waren duidelijk wel hiërarchisch ondergeschikt en dikwijls privaat eigendom, dit in tegenstelling tot de publieke dwarsverbindingen.[2] De bebouwing aan de inpandige stegen was ook meer divers en kleinschaliger dan de bebouwing aan de doorgaande straten en stegen.

De dwarsstraten tussen Warmoesstraat en Oudezijds Achterburgwal zijn vermoedelijk het laatste kwart van de 13de eeuw ontstaan, als verbinding tussen de hoofdstraat en achtergracht. Met de eerste uitbreidingen van de stad begin 14de eeuw, ligt het dus voor de hand dat de dwarsstraten reeds volledig of goeddeels bebouwd waren.

Bovenstaande kaart van Pieter Bast uit 1597 is een van de vroegste beelden van de Heintje Hoeksteeg (geel), die dan al bijna 300 jaar bebouwd is. Over de dichtheid en de aard van de bebouwing in de beginperiode is weinig met zekerheid te stellen. Er zijn geen beelden van.

[1] Wel is het zo dat de doorgaande straten die naar heiligen vernoemd zijn, veelal op –straat eindigen.

[2] Heel opmerkelijk hebben de inpandige stegen, die naar heiligen vernoemd zijn, wel –steeg als benaming. Uitzondering is de doorgaande Luciënsteeg, die echter geheel in handen was van het gelijknamige klooster, dus ook in private eigendom. Andere uitzonderingen op de grootste gemene deler zijn er ook, maar worden in dit verband niet verder besproken.

Het was wel zeker houtbouw en het vermoeden is gerechtvaardigd dat de huizen aan de straat ook toen al ruimer bemeten waren dan de inpandige *tiny houses*, zoals dien uit later tijden bekend zijn geworden, de ‘camertjes’.

De schijnbaar mindere status van de Heintje Hoeksteeg wordt niet alleen van de benaming ‘-steeg’ afgeleid, maar ook uit de breedtemaat. Toch is de circa 4 meter breedte in de middeleeuwse dwarsstraten eerder regel dan uitzondering. De parallelle Lange Niezel (oranje) is met 5 meter een meter breder dan de Heintje Hoeksteeg en ook de bebouwing lijkt hoger aan deze straat, die naar een brug leidt. Maar ook de Sint Jansstraat leidt naar een brug en toch deze straat niet breder dan 4 meter. De Enge (nauwe) Kerksteeg is zelfs iets minder dan 4 meter breed, maar daar tegenover staat de Wijde Kerksteeg van nu 8 meter, maar daarvoor eerder 7 meter. Pas vanaf de 16de eeuw wordt de gebruikelijke breedtemaat als knellend beschouwd en worden regels voor eenrichtingsverkeer ingevoerd.

Een andere indicatie voor de status is de bewoning. Naar verluidt is de straat vernoemd naar een bestuurslid van de Schutterij van Amsterdam, die hier vanaf eind 14de eeuw woonachtig was. Er zijn ook andere theorieën over de naamgeving, maar als het correct was dat de man hier woonde, zegt dat wel iets, hoewel hij ook op de hoek gewoond kan hebben. Wat dat betreft zijn de verwijzingen naar personen niet altijd even betrouwbaar.

Uitsnede van de in kaart gebrachte inpandige stegen en sloppen (https://maps.amsterdam.nl/sloppen/).

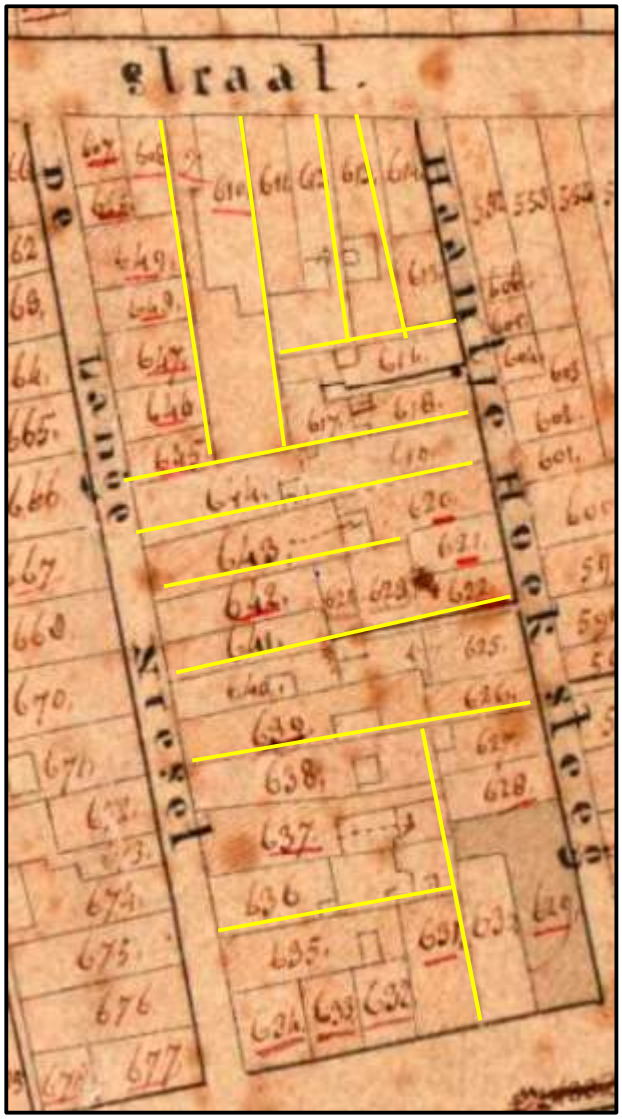
Op bovenstaande uitsnede is te zien hoe alle inpandige stegen vanaf de ‘achterbuurt’ het bouwblok in steken, niet vanaf de duurdere Warmoesstraat; het onderscheid tussen wonen en werken van vóór de eerste stadsuitbreidingen. Ook valt op dat er veel meer inpandige stegen zijn (er waren er nog heel veel meer) dan dwarsstraten. Dat is de paradox van de kleinschaligheid van middeleeuwse binnensteden: het bouwblok als microkosmos, waar heel veel meer te doen en te beleven was en heel veel meer mensen en dieren bijeen waren dan in de huidige situatie. Wij ervaren 4 meter als smal en daarom van minder allooi. Dat is echter sterk vanuit het heden geredeneerd. - In geel de Heintje Hoeksteeg. -

De verkaveling van de Heintje Hoeksteeg is redelijk intact gebleven, wat voor meer bouwblokken rondom de Oude Kerk geldt, in tegenstelling tot de structuren aan de Nieuwe Zijde, waar meer aantastingen hebben plaats gevonden. De inpandige bebouwing is echter vrijwel volledig weggevaagd, net als de oudste bebouwing. Met uitzondering van de kerkgebouwen is er geen match tussen de oudste stadsbeelden en de huidige situatie. Dat maakt dat naast het stratenpatroon, alleen de verkaveling ons nog herinnert aan de middeleeuwen van Amsterdam.

De bebouwing aan de Heintje Hoeksteeg is vanaf de eerste periode diverse malen vervangen. Van de eerste drie eeuwen is niks overgebleven en ook van de 17de en 18de eeuw – en zelfs de 19de eeuw – is er relatief weinig. Als vaker blijven de hoeken van de straten en stegen het langste staan en is de tussenliggende bebouwing (de kavels dikwijls ondieper en weinig licht toetreding) als gevolg van verwaarlozing voor het grootste deel uit meer recente tijden. Ook in de luchtfoto’s is dat beeld goed te zien. Kappen op de hoeken en platte daken daar tussen in. Het is daarom des te bijzonderder dat de verkaveling zo sterk overeind is gebleven.

De huidige verkaveling matcht goeddeels met de verkaveling van de kadastrale minuutkaart van 1811-1832. Ook de oudere kaarten passen goed in dit beeld, wat tot de aanname kan leiden dat de verkaveling teruggaat tot in ieder geval de 16de eeuw, maar vermoedelijk ook nog verder terug in de tijd. Dat vermoeden wordt versterkt doordat de verkavelingsstructuur zo regelmatig is, dat een organische verkaveling veel minder voor de hand ligt dan een door de stedelijke overheid begeleide verkaveling.

Schematisch beeld van een mogelijke verkaveling. Alles wijst op een gereguleerde verkaveling, niet op een organische. Wel organisch zijn de kleine mutaties, verspringingen binnen lichthoven, kleine versnijdingen, afsplitsingen na erfenis et cetera.